

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشکده زبان‌شناسی
گروه فرهنگ و زبان‌های باستانی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد فرهنگ و زبان‌های باستانی

تحلیل اوستا، گاه‌اُشْتَوَد یسن ۴۶، بر پایهٔ دستور نقش‌گرای نظام بنیاد

استاد راهنما:

دکتر مهشید میرفخرایی

استاد مشاور:

دکتر محمد دبیرمقدم

پژوهشگر:

سمیرا قنبرنژاد

پاییز ۱۳۹۴

به یاد نیاکانی چنین آزاد اندیش،

مهرآذر گشنسب فرمدار: "هیچ دو نفری نیستند که در نظری با هم اختلاف داشته باشند و (لزوماً) یکی به خطا و دیگری به صواب باشد".

(به نقل از تفضلی، ۱۳۸۳ ص ۲۰۳)

از استاد فرهیخته، سرکار خانم دکتر مهشید میرفخرایی که با صبر و محبت و دقت نظر همیشگی‌شان در تمام طول نوشتن این رساله راهنمای من بودند، بی نهایت سپاسگزارم. از ایشان در این عرصه بسیار آموختم و همواره خود را مدیون آموزه های ایشان می دانم.

از استاد گرامی و اندیشمندم، جناب آقای دکتر محمد دبیرمقدم که راهنمایی های ارزنده ای ایشان در بسیاری از مراحل نوشتن این رساله برایم راهگشا بود بسیار سپاسگزارم. خود را همواره قدردان و مدیون تمام آموخته هایم از کلاس های درس پر محبتشان می دانم.

از استاد فرهیخته و عزیزم، سرکار خانم دکتر آزیتا افراشی به پاس راهنمایی ها و محبت های بی دریغشان در لحظات دشوار کار بی نهایت سپاسگزارم.

از آقای دکتر حسین صافی که قبول زحمت نموده و داوری این پایان نامه را متقبل شدند صمیمانه تشکر می کنم.

همچنین از دیگر استادان گرانقدرم، آقای دکتر محمدتقی راشد محصل، آقای دکتر یحیی مدرس تهران، خانم دکتر کتایون مزداپور، خانم دکتر زهره زرشناس، خانم دکتر فرزانه گشتاسب، آقای دکتر سیروس نصرالله زاده، و خانم دکتر فریار اخلاقی به پاس تمام آموخته هایم از ایشان بسیار سپاسگزارم.

چکیده

رساله حاضر پژوهشی بینارشته‌ای میان فرهنگ و زبان‌های باستانی و زبانشناسی همگانی است. در این رساله یسن ۴۶ اُشتود گاه بر اساس چهارچوب نظری مطرح در دستور نقش‌گرای نظام بنیاد هلیدی (۲۰۰۴) مورد واکاوی و تحلیل نقشی / گفتمانی قرار گرفته است. بدین منظور، نخست یسن ۴۶ که به زبان اوستایی کهن است به لحاظ واژگانی و نحوی مورد مطالعه قرار گرفته، برچسب‌گذاری دستوری شده، و در نهایت از آن ترجمه‌ای ارائه شده است. در مرحله بعد، بر پایه رویکرد نظری رساله و در سطح سه فرانش بینافردی، تجربی و متنی، ۸۸ بند پیکره برچسب‌گذاری نقشی شده است. داده‌های حاصل از تحلیل نقشی پیکره در فصل پنجم رساله جمع‌بندی و نتیجه‌گیری شده است و از این طریق، این رساله کوشیده است نمایی از ویژگی‌های گفتمانی یسن ۴۶ ارائه کند. از آنجاییکه تا کنون چنین پژوهش‌هایی بر روی اوستا به ویژه کهن‌ترین بخش آن؛ گاهان، صورت نگرفته است، مهم‌ترین پرسش پیش روی این رساله این بوده است که آیا دستور نقش‌گرای نظام بنیاد از توان و امکانات لازم برای تحلیل متنی باستانی برخوردار است و به خدمت گرفتن این چهارچوب نظری می‌تواند درباره ویژگی‌های این متن باستانی، در مقابل توصیف‌های دستورهای سنتی از آن، راهگشا باشد. نتایج حاصل از تحلیل پیکره حاکی از آن است که این رویکرد نظری، دستوری کارآمد در واکاوی نقشی متن باستانی اوستاست و به خدمت گرفتن آن منجر به نگرش‌هایی نو در زمینه مطالعات گاهانی است که از آن جمله‌اند: مطالعه گاهان از منظر وجه و وجه نمایی، انواع نقش‌گفتاری، انواع فرایند و مشارکان آن‌ها، انواع افزوده و انواع آغازگر.

کلید واژه‌ها: اوستا، گاه اُشتود، تحلیل گفتمان، دستور نقش‌گرای نظام بنیاد

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
د.....	سپاسگزاری.....
ه.....	چکیده فارسی.....
و.....	فهرست مطالب.....
ی.....	فهرست جدول ها.....
ک.....	فهرست نمودار ها.....
ل.....	فهرست کومه نوشت ها.....

فصل اول: کلیات پژوهش

۲.....	۱-مقدمه.....
۴.....	۱-۱ بیان مسئله.....
۴.....	۱-۲ اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش.....
۴.....	۱-۳ اهداف پژوهش.....
۴.....	۱-۴ قلمرو پژوهش.....
۵.....	۱-۵ پرسش های پژوهش.....
۵.....	۱-۶ فرضیه های پژوهش.....
۶.....	۱-۷ جنبه جدید بودن و نوآوری پژوهش.....
۶.....	۱-۸ روش انجام پژوهش.....
۶.....	۱-۹ سازمان بندی پژوهش.....
۶.....	۱-۱۰ تعریف کلید واژه ها.....

فصل دوم: پیشینه پژوهش

- ۲-مقدمه..... ۹
- ۲-۱ ترجمه های گاهان..... ۱۰
- ۲-۲ پایان نامه ارشد زهره خادم..... ۱۱

فصل سوم: مبانی نظری

- ۳-مقدمه..... ۱۳
- ۳-۱ رویکرد های عمده در زبانشناسی امروز..... ۱۳
- ۳-۲ نقش گرای..... ۱۴
- ۳-۳ دستور نقش گرای نظام بنیاد..... ۱۷
- ۳-۴ مفاهیم بنیادی دستور نقش گرای نظام بنیاد..... ۱۸
- ۳-۴-۱ بافت..... ۱۸
- ۳-۴-۲ لایه های زبان، سیاق، ژانر (نوع ادبی)..... ۱۸
- ۳-۴-۳ ساختار سازه ها و مفهوم پایگاه..... ۲۰
- ۳-۵ سه فرانش..... ۲۱
- ۳-۵-۱ فرانش بینافردی..... ۲۳
- ۳-۵-۱-۱ مؤلفه های فرانش بینافردی..... ۲۴
- ۳-۵-۱-۲ وجهیت..... ۲۵
- ۳-۵-۲ فرانش تجربی..... ۲۷
- ۳-۵-۲-۱ فرایند مادی..... ۲۸
- ۳-۵-۲-۲ فرایند ذهنی..... ۲۸
- ۳-۵-۲-۳ فرایند رابطه ای..... ۲۹
- ۳-۵-۲-۴ فرایند بیانی..... ۳۱

- ۳۲..... فرایند رفتاری ۳-۵-۲-۵
- ۳۳..... فرایند وجودی ۳-۵-۲-۶
- ۳۳..... نقش های دیگر مشارکان ۳-۵-۲-۷
- ۳۵..... فرانش متنی ۳-۵-۳
- ۳۶..... آغازگر در بند های خبری ۳-۵-۳-۱
- ۳۷..... آغازگر در بند های پرسشی ۳-۵-۳-۲
- ۳۹..... آغازگر در بند های امری ۳-۵-۳-۳
- ۳۹..... ساخت مجهول در سه فرانش ۳-۵-۳-۴
- ۴۰..... چهار نقش اصلی آغازگر در متن ۳-۵-۳-۵
- ۴۱..... آغازگر مرکب ۳-۵-۳-۶

فصل چهارم: تحلیل داده ها

- ۴۴..... مقدمه ۴-۴
- ۴۴..... زبان اوستایی ۴-۱
- ۴۵..... متون اوستایی ۴-۲
- ۴۵..... گاهان ۴-۳
- ۴۶..... وزن گاهان ۴-۴
- ۴۶..... زمان گاهان ۴-۵
- ۴۷..... خاستگاه گاهان ۴-۶
- ۴۷..... مؤلف گاهان ۴-۷
- ۴۹..... دشواری های مطالعه و فهم گاهان ۴-۸
- ۵۰..... دستور اوستایی ۴-۹
- ۵۰..... ویژگی آوایی اوستایی ۴-۹-۱

۵۰	۴-۹-۲ اسم و صفت
۵۱	۴-۹-۳ عدد
۵۱	۴-۹-۴ ضمایر
۵۱	۴-۹-۵ حروف اضافه، قید، پیشوند های فعلی
۵۲	۴-۹-۶ فعل
۵۲	۴-۹-۷ ساختار بند
۵۵	۴-۱۰ ساختار تألیفی گاهان
۵۶	۴-۱۱ یسن ۴۶
۵۷	۴-۱۲ نکاتی پیرامون ترجمه یسن ۴۶
۵۸	۴-۱۳ حرف نویسی و ترجمه یسن ۴۶
۶۵	۴-۱۴ نکاتی پیرامون تحلیل های نقشی
۶۷	۴-۱۵ تحلیل های نقشی
۱۱۴	۴-۱۶ جداول مربوط به فراوانی کل نقش ها

فصل پنجم: جمع بندی تحلیل ها و نتیجه گیری

۱۲۸	۵- مقدمه
۱۲۸	۵-۱ پاسخ به پرسش ها و محک فرضیه ها
۱۲۹	۵-۲ جمع بندی تحلیل ها
۱۳۲	۵-۳ دستاورد های فرعی پژوهش
۱۳۳	۵-۴ پیشنهاد هایی برای پژوهش ها آتی

کتابنامه

۱۳۵	منابع فارسی
۱۳۷	منابع غیر فارسی

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۱۹.....	جدول ۱-۳ لایه های زبان.....
۲۳.....	جدول ۲-۳ چهار نقش گفتاری.....
۳۵.....	جدول ۳-۳ انواع فرایند ها و مشارکان.....
۱۱۴-۱۱۹.....	جدول های فراوانی فاعل-مشارک.....
۱۲۰.....	جدول ۱-۴ فراوانی و درصد رخداد انواع نقش های گفتاری.....
۱۲۱.....	جدول ۲-۴ فراوانی و درصد رخداد انواع وجه.....
۱۲۳.....	جدول ۳-۴ فراوانی و درصد کل فرایند ها.....
۱۲۵.....	جدول ۴-۴ فراوانی آغازگرها براساس نشاننداری.....
۱۲۶.....	جدول ۵-۴ فراوانی انواع آغازگر به تفکیک نقش.....

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۱۲۲.....	نمودار درصد فراوانی انواع وجه.....
۱۲۲.....	نمودار درصد فراوانی انواع نقش گفتاری.....
۱۲۴.....	نمودار درصد فراوانی فرایندها.....

فهرست کوتاه نوشته‌ها

اول شخص مفرد	اش م
سوم شخص مفرد	اش م
سوم شخص جمع	اش ج
جمع	ج
مثنی	مث
اوستایی	Av.
فارسی نو	NP.
پهلوی	Phl.

فصل اول: کلیات پژوهش

۱. مقدمه

مطالعات گفتمانی و کاربرد شناختی زبان متأثر از رویکرد نقش‌گرایی در زبانشناسی است. نقش‌گرایی در تقابل با صورت‌گرایی، اصلی‌ترین نقش‌زبان را، نقش ارتباطی آن می‌داند و در نتیجه، نحو و نظام صوری زبان را متأثر از نقش ارتباطی و در واقع تابعی از زبان به‌هنگام کاربرد به‌شمار می‌آورد. از این رو، نقش‌گرایان به منظور توصیف و تبیین داده‌های زبانی، آن‌ها را در بافت زبانی و نیز بافت غیر زبانی که در آن تولید شده‌اند و اصطلاحاً به آن بافت موقعیتی می‌گویند، بررسی می‌کنند. رویکرد نقش‌گرایی که مبنای نظری این رساله بر آن استوار است، دستور نقش‌گرای نظام‌بنیاد می‌باشد که نظریه پرداز اصلی آن ام. ای. کی. هلیدی است. در رویکرد هلیدی، معنا مساوی با نقش است. از این رو، وی هدف دستور نقش‌گرای نظام‌بنیاد را توصیف و تبیین ابزارهای ساخت معنا و چگونگی به‌کارگیری آن‌ها به منظور تحلیل و تفسیر متون و گفتمان‌های گوناگون عنوان می‌کند (Halliday & Matthiessen, 2004 p.4).

متنی که در این رساله بر اساس این چهارچوب نظری مورد واکاوی قرار گرفته است، یسن ۴۶ از گاه‌اُشتود، یکی از پنج گاه‌گاهان است. گاهان شامل بخش‌هایی از کتاب یسن‌ها یکی از پنج کتاب اوستا، کتاب دینی زردشتیان است. بنابر سنت و روایات زردشتی زردشت، پیامبر بزرگ ایرانی را مؤلف بخش گاهان اوستا می‌دانند (البته در این باره اختلاف نظرهای بسیاری وجود دارد که پرداختن بدان موضوع این رساله نیست). از این رو زبان کتاب اوستا را اوستایی می‌نامند، زیرا به جز کتاب اوستا متن دیگری از این زبان باقی‌نمانده است. زبان اوستایی دارای دو گویش و جزء زبان‌های ایرانی باستان (ایرانی آغازین) است. ایرانی باستان خود بازمانده شاخه هندوایرانی یا آریایی شاخه شرقی خانواده هندواروپایی است. گاهان (جمع واژه گاه به معنای سرود) کهن‌ترین سند زبان و دین قدیم ایران است که به گویش اوستایی کهن (در حدود ۱۰۰۰ ق. م.) و به صورت شعر تألیف شده است.

این رساله نقطه پیوندیست میان رشته فرهنگ و زبان های باستانی و رشته زبانشناسی همگانی، از این رو بینارشته ای محسوب می شود. متأسفانه به دلیل عدم نگرش های نو به متون باستانی، رساله هایی که در رشته فرهنگ و زبان های باستانی نوشته می شوند اغلب تکرار گفته شده ها هستند، تا جایی که تنها فصل چهارم این رساله خود موضوع پایان نامه های متعددی است که در این رشته نوشته شده و در حال نوشته شدن هستند^۱. از سوی دیگر، عدم توجه زبانشناسان به مطالعات در زمانی نیز، ضرورت انجام چنین پژوهش هایی را الزامی می دارد. بدین منظور و برای یافتن پاسخ به مهم ترین پرسش این پژوهش، ابتدا می بایست متن اوستایی به فارسی ترجمه شود. ترجمه یسن ۴۶ تقریباً نصف کل زمان نوشتن این رساله را به خود اختصاص داد زیرا علاوه بر بررسی تک تک واژه های اوستایی و ارائه ترجمه، این ترجمه ها بارها و بارها، در بسیاری موارد تا چندین بار بازبینی شده اند تا به دقت و نتیجه مطلوب برای تحلیل نقشی برسند. (در اینجا لازم است باز هم از استاد عزیزم خانم دکتر میرفخرایی سپاسگزاری کنم که علاوه بر مطالعه ترجمه ها، وقت خود را ساعت ها در دفتر پژوهشگاه برای بحث پیرامون واژه ها و بندهای بفرنج در اختیار اینجانب قرار دادند). پس از آن برای هر بند، ترجمه ساختاری (gloss) آن نوشته شده است که این کار هم البته کاری معمول در رشته فرهنگ و زبان های باستانی نیست. در نهایت بر اساس این برچسب های ساختاری و شیوه های مطرح در دستور نقش گرای نظام بنیاد، بند های یسن ۴۶ برچسب گذاری نقشی شده اند. نتایج حاصل از این بررسی ها و تحلیل ها در فصل پنج رساله ارائه شده است. توضیحات مربوط به فصول مختلف در مقدمه هر فصل آورده شده است و از ذکر مجدد آن ها در اینجا پرهیز می شود.

در آخر لازم است توضیحی درباره دو اصطلاح "بند" و "پاره" و نیز نوع ارجاع دهی به بندهای هر پاره داده شود. معمولاً برای اشاره به پاراگراف های متن های مختلف اوستایی در منابع فارسی از اصطلاح بند و یا گاه "فقره" استفاده می شود. اما در این رساله، اصطلاح بند همانند کاربرد آن در زبانشناسی، در معنای (clause) به کار رفته است و برای اشاره به پاراگراف های متن از اصطلاح "پاره" (stanza)، تقریباً معادل پاراگراف در نشر، استفاده شده است. برای ارجاع دهی به بند های هر پاره، از آنجاییکه تحلیل های این رساله در محدوده یک یسن است از آوردن نشانه اختصاری یسن پیش از عدد پرهیز شده است. از دو عددی که با خط کج جدا شده اند (برای مثال: ۵/۳)، عدد سمت چپ شماره پاره و عدد سمت راست شماره بند در همان پاره است.

^۱. این نکته را نیز باید در نظر داشت که گاهان در مقطع کارشناسی ارشد تدریس نمی شود و از دروس مقطع دکتری است.

۱-۱ بیان مسئله

در این رساله یسن ۴۶ اُشتود گاه بر اساس چهارچوب نظریِ مطرح در دستور نقش گرای نظام بنیاد مورد واکاوی و تحلیل نقشی قرار گرفته است. بدین منظور، نخست متن پیکره که به زبان اوستایی کهن است به لحاظ واژه ها و نحو مورد مطالعه قرار گرفته و در نهایت از آن ترجمه ای ارائه شده است. در مرحله بعد، بر پایه رویکرد نظری رساله، ترجمه (gloss) متن برچسب گذاری نقشی شده است.

۱-۲ اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش

با توجه به اینکه مطالعه متون باستانی همواره بر اساس دستورهای سنتی بوده است که هدف آن ها ارائه ترجمه و یا گشودن رموز اساطیری یا لغات حل نشده متن می باشد (که در جای خود کاری بس دشوار است)، و از سوی دیگر، با توجه به اینکه دستور نقش گرای نظام بنیاد نشان داده است که رویکردی کاربردی به مطالعه متون مختلف (آموزشی، علمی، خبری، سیاسی، و ...) دارد، در این پژوهش بررسی خواهد شد که این چهارچوب نظری می تواند درباره ویژگی های این متن باستانی، در مقابل توصیف های دستورهای سنتی از آن، راهگشا باشد.

۱-۳ اهداف پژوهش

هدف از انجام این پژوهش بررسی و تحلیل کلامی / کاربردشناختی متن باستانی گاهان با رویکردی تازه در زبانشناسی نقش گرا به منظور دستیابی به نگرشی نو در این زمینه است، برای مثال: مطالعه گاهان در سطح بند، بررسی از منظر وجه^۱، انواع آغازگر^۲، انواع فرایند^۳ و مشارکان^۴، انواع افزوده^۵ به کار رفته در متن. و نیز از سویی دیگر، سنجش میزان توانایی و کاربری این رویکرد زبانشناختی برای تحلیل یک متن باستانی.

۱-۴ قلمرو پژوهش

قلمرو این رساله به طور کلی شامل دو رشته فرهنگ و زبان های باستانی و زبانشناسی همگانی است. در فرهنگ و زبان های باستانی، متن منتخب از بخش گاهان اوستا (متنی در حدود سه هزار ساله و کهن ترین

---

1. Mood
2. Theme
3. Process
4. Participant
5. Adjunct

اثر ادبی ایرانی)، گاه دوم (اُشتود گاه)، یسن ۴۶ می باشد. در زبانشناسی همگانی، این پژوهش در حوزه نقش گرای (دستور نقش گرای نظام بنیاد هلیدی (۲۰۰۴))، کاربرد شناسی و زبانشناسی متن قرار می گیرد.

۵-۱ پرسش های پژوهش

همانطور که در مقدمه اشاره شد، از آنجاییکه چنین پژوهش هایی تا کنون بر روی اوستا صورت نگرفته است، بنابراین مهم ترین پرسش های این رساله به شرح زیر اند:

- ۱- می توان با دستورها و روشهای جدید تحلیل متون، و به ویژه در این مورد مطالعاتی با دستور نقش گرای نظام بنیاد، زبانی باستانی همچون اوستا را به لحاظ گفتمانی مورد واکاوی قرار داد؟
- ۲- به خدمت گرفتن دستور نقش گرای نظام بنیاد و محک زدنش در مورد متنی باستانی سودمند و در مطالعات زبانشناختی راهگشا خواهد بود؟

۶-۱ فرضیه های پژوهش

با توجه به پرسش های مطرح شده در بخش ۵-۱، فرضیه های پژوهش بدین قرار اند:

- ۱- علی رغم وجود شک و تردید ها در این زمینه، نگارنده بر این باور است که دستور نقش گرای نظام بنیاد، دستوری کارآمد در واکاوی نقشی / گفتمانی گاهان اوستا است که البته بدون محدودیت نیز نیست. این محدودیت لزوماً به دلیل باستانی بودن متن نیست زیرا در فارسی نو نیز این محدودیت وجود دارد. این مسئله به دلیل تفاوت در ساختار زبان انگلیسی، که دستور نظام بنیاد بر اساس آن تألیف شده است و زبان فارسی و اوستایی می باشد. به عنوان نمونه، در زبان انگلیسی به دلیل نبود شناسه برای فعل، فاعل بند (در بند های خبری بی نشان) همواره حفظ می - شود که این مسئله به هنگام برچسب گذاری نقشی، از اهمیت برخوردار است. در صورتی که در زبان فارسی و اوستایی به دلیل وجود شناسه در فعل، ضمائر فاعلی غیر مؤکد به وفور حذف می شوند.
- ۲- به خدمت گرفتن دستور نقش گرای نظام بنیاد به منظور تحلیل متنی باستانی در مطالعات زبانشناختی سودمند و راهگشا است. مطالعه و بررسی همزمانی یک زبان باستانی در کنار مطالعه در زمانی، و استفاده از ابزارهای جدیدی که دستور نقش گرای نظام بنیاد در اختیار پژوهشگر قرار می دهد، علاوه بر ایجاد نگاهی جامع تر به متن، می تواند راهگشای تحلیل و تبیین و توصیف برخی مسائل زبانشناختی باشد.

۷-۱ جنبه جدید بودن و نوآوری پژوهش

تحلیل نقشی / گفتمانی اوستا، به ویژه کهن ترین بخش آن یعنی گاهان، با چهارچوب نظری دستور نقش - گرای نظام بنیاد هلیدی، پژوهشی است که تا کنون بر روی این متن باستانی انجام نشده بود.

۸-۱ روش انجام پژوهش

این رساله پژوهشی تحلیلی-توصیفی و روش گردآوری اطاعات در آن از نوع کتابخانه ای است. بر این اساس، در ابتدا یسن ۴۶ به لحاظ واژگانی و دستوری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته، برچسب گذاری نحوی شده و در نهایت از آن ترجمه ای ارائه گردیده است. در این مرحله از کار، واحد مطالعه واژه می- باشد. پس از آن، داده های حاصل از برچسب گذاری نحوی و ترجمه متن، بر پایه چهارچوب نظری و روش های مطرح در دستور نقش گرای نظام بنیاد، مورد واکاوی نقشی قرار گرفته اند. واحد مطالعه در بررسی نقشی بند است. ترجمه متن و جدول های مربوط به تحلیل های نقشی در فصل چهارم رساله ارائه شده است.

۹-۱ سازمان بندی پژوهش

این پژوهش مشتمل بر پنج فصل می باشد. در فصل اول کلیات پژوهش شامل: بیان مسئله، اهداف، پرسش ها و فرضیه ها، روش گردآوری پژوهش و تعریف کلید واژه ها ارائه شده است. فصل دوم به پیشینه پژوهش اختصاص دارد. در این فصل به مرور مطالعات انجام شده در زمینه پژوهش پیش رو پرداخته شده است. در فصل سوم چارچوب نظری پژوهش شامل مفاهیمی همچون: نقش گرایی، دستور نقش گرای نظام بنیاد، نظام بنیاد بودگی، بافت، لایه های زبان، سیاق و سه فرانش بینافردی، تجربی و متنی به تفصیل معرفی شده است. در فصل چهارم با توجه به روش شناسی پژوهش و چارچوب نظری، پیکره پژوهش در ابتدا تحلیل نحوی و ترجمه شده و پس از آن مورد تحلیل نقشی قرار گرفته است. سرانجام در فصل پنجم پاسخ پرسش ها، نتایج اصلی و نیز پیشنهادهایی برای پژوهش های آتی ارائه گردیده است.

۱۰-۱ تعریف کلید واژه ها

اوستا: اوستا کتاب دینی زردشتیان است. بنابر سنت، زردشت پیامبر ایرانی را آورنده کتاب اوستا می دانند. در خود کتاب اوستا اشاره ای به نام آن نشده است و تنها در کتاب های پهلوی است که به واژه اَبستاگ (abestāg) برمی خوریم. برای این واژه معانی مختلفی عنوان شده که پذیرفته ترین آن ها اشتقاق آن از ریشه *upa-stāuaka- به معنی "ستایش" است. زبانی که کتاب اوستا بدان نوشته شده است را "اوستایی" می خوانند، بدان سبب که این کتاب تنها سند بازمانده از این زبان است. بررسی های زبانشناختی و مقایسه زبان اوستایی با فارسی باستان از سوی، و مقایسه این زبان با زبان های شرقی دوره میانه از سوی

دیگر، معلوم می‌دارد که اوستایی‌زبانی متعلق به شرق ایران بوده است. کتاب اوستا چه به لحاظ آموزه‌های مطرح در آن و چه به لحاظ زبانی کتابی یکدست نیست. اوستا مشتمل بر پنج کتاب؛ یسن‌ها، یشت‌ها، ویسپرد، وندیداد و خرده اوستا، و دارای دو گویش کهن و متأخرتر است. بخشی از کتاب یسن‌ها که شامل هفده سرود و به گویش کهن است گاهان نام دارد. درباره‌ی زمان زردشت و در مورد زمان قدیم‌ترین بخش‌های اوستا به یقین نمی‌توان اظهار نظر کرد، با این حال زمانی در حدود ۱۰۰۰ پیش از میلاد مقبول‌ترین نظر در این زمینه است (تفضلی، ۱۳۸۳، صص ۳۶-۳۵؛ Hintze, 2009 pp. 1-2).

گاه اُشتَوَد: گاهان کهن‌ترین بخش اوستا و به صورت شعر هجایی و دارای پنج بخش است که هر کدام از این بخش‌ها یک "گاه" خوانده می‌شوند. نام هر یک از این گاه‌ها از نخستین کلماتی که هر گاه با آن آغاز می‌شود گرفته شده است. هر گاه خود نیز به بخش‌هایی تقسیم می‌شود که "یسن" نامیده می‌شوند. گاه اُشتَوَد دومین گاه و شامل یسن‌های ۴۳ تا ۴۶ است. هر کدام از این یسن‌ها به ترتیب مشتمل بر ۱۶، ۲۰، ۱۱ و ۱۹ پاره است. در گاه اُشتَوَد، پاره‌های شعری شامل پنج بیت ۴+۷ هجایی است (تفضلی، ۱۳۸۳، ص ۳۸).

تحلیل گفتمان: روشی است که در آن زبان‌شناس تلاش می‌کند با استفاده از معیارهای دستوری، واجشناختی و معناشناختی مانند: انسجام، عناصر ارجاعی (anaphora)، پیوستگی میان جمله‌ای و نقش - نماهای گفتمان (discourse markers)، قواعد موجود در گفتمان را آشکار سازد (Crystal, 2008). (p. 148).

دستور نقش‌گرای نظام بنیاد: این دستور از رویکرد‌های غالب در زبان‌شناسی نقش‌گرا است. هلیدی که نظریه پرداز این رویکرد است، به وجود نظام صوری زبان قائل است ولی آن را تابع و وابسته به نقش ارتباطی و کاربرد زبان می‌داند و به ارائه تبیین‌های نقشی برای نظام صوری زبان تأکید دارد. این رویکرد متأثر از سنت نقش‌گرایی اروپایی به ویژه مکتب لندن (آراء فرث) و مکتب پراگ (آراء متسیوس) است (دبیرمقدم، ۱۳۹۰، ص ۴۳). دستور نقش‌گرای هلیدی از این رو "نظام بنیاد" خوانده می‌شود که به اعتقاد وی زبان، و یا هر نظام نشانه‌شناختی دیگر، در حقیقت نظامی از انتخاب‌های کاربران آن است.

فصل دوم: پیشینه پژوهش

۲. مقدمه

پیشینه این رساله به دلیل میان‌رشته‌ای بودن آن و نیز نوع پیکره و تحلیل‌ها، دارای دو بعد است؛ یکی بعد مطالعات گاهانی و دیگر، پژوهش‌هایی که بر اساس دستور نقش‌گرای نظام بنیاد هلیدی انجام شده است. از آغاز قرن بیستم، یعنی از زمانی که آثار مرجع اصلی درباره زبان اوستایی، شامل تصحیح انتقادی اوستا از کارل فردریش گلندر (Avests, the sacred Book of the Parsis, 1889-96, 3 vols.)، دستور زبان از کریستین بارتلمه در اساس فقه اللغة ایرانی (Grundriss der Iranischen Philologie, 1896) و لغت نامه بارتلمه (Altiranisches Wörterbuch, 1904) تألیف شده است، ترجمه و تفسیرهای گوناگونی از گاهان توسط دانشمندان مختلف نشر یافته است که کلنز (۱۲ ص، ۱۳۹۱) هفت ترجمه برمی‌شمارد که عبارتند از: بارتلمه، ۱۹۰۵؛ آندرئاس-واکرناگل، ۳۱-۱۹۰۹؛ ماریا ویلکینز اسمیت، ۱۹۲۹؛ دوشن گیمن، ۱۹۴۸؛ هومباخ، ۱۹۵۹؛ لومل، ۱۹۷۱؛ اینسلر، ۱۹۷۵. به این ترجمه‌ها البته می‌بایست ترجمه خود کلنز از گاهان (۱۹۹۱؛ ۱۹۹۰؛ ۱۹۸۸) و سه ترجمه دیگر هومباخ (۲۰۱۰؛ ۱۹۹۵؛ ۱۹۹۱) را هم افزود که بعد از اظهار نظر کلنز تألیف شده‌اند. از میان این ترجمه‌ها، سه ترجمه از منابع اصلی این رساله هستند که در ادامه به آن‌ها پرداخته شده است.

از سوی دیگر، مبنای تحلیل‌های زبانشناختی این رساله بر پایه نظریه نقش‌گرایی هلیدی و متیسن، دستور نقش‌گرای نظام بنیاد (SFG)، مندرج در ویرایش سوم کتاب *An Introduction to Functional Grammar* (2004) است که البته ویرایش چهارم این کتاب نیز در سال ۲۰۱۴ انتشار

یافته است ولی متأسفانه نگارنده بدان دسترسی نداشت. کتاب دیگری که در زمینه تحلیل های نقشی مورد استفاده قرار گرفته است، کتاب تامپسون *Thompson G., Introducing Functional Grammar, 2004* می باشد که بر اساس نظریه هیلدی و شرحی بر آن است. چاپ ۲۰۰۴ این کتاب ویرایش دوم آن است ولی در میانه کار ویرایش سوم آن (۲۰۱۴) نیز به دست نگارنده رسید و در ادامه کار از این ویرایش آخر استفاده شده است. دستور نقش گرای نظام بنیاد از رویکردهای محبوب نقش گرایی و یکی از نظریه هایی است که در راستای واکاوی گفتمان ها به کار برده می شود. از این رو مبنای نظری پایان نامه ها و پژوهش های متعددی قرار گرفته است. رساله های گوناگونی بر اساس بخش های مختلف این نظریه، در زبان فارسی و با پیکره هایی-نثر و نظم- از زبان فارسی معیار نوشته شده است. با این حال، تا کنون پژوهش یا رساله ای بر اساس این رویکرد برای تحلیل متون باستانی، آن هم کهن ترین متن باستانی ایرانی، یعنی گاهان، به انجام نرسیده است. از این رو، پیشینه ای برای این رساله وجود ندارد. نزدیک ترین موردی که بتوان به عنوان پیشینه از آن یاد کرد یک مورد پایان نامه است، که البته رویکرد نظری این رساله را ندارد و تنها وجه اشتراک آن با این رساله مطالعه گفتمانی یک زبان باستانی است. در ادامه به تشریح این پایان نامه و نیز ترجمه هایی از گاهان که مورد استفاده در این رساله بوده اند پرداخته شده است.

۲-۱ ترجمه های گاهان

همانطور که اشاره شد، در میان دانشمندان مختلف درباره ترجمه و تفسیر گاهان اتفاق نظر وجود ندارد، از این روست که هومباخ، که خود از بزرگترین گاهان پژوهان است، چهار ترجمه از این متن ارائه داده است. این تفاوت در ترجمه و تفسیر گاهان ناشی از تفاوت در نگرش به این متن و بافت تاریخی و اجتماعی آن و نیز روش های متفاوت مطالعه آن است. با این حال، در این رساله از سه ترجمه بهره برده شده است؛ دو ترجمه از هومباخ (۱۹۹۱؛ ۲۰۱۰) و نیز ترجمه اینسلر (۱۹۷۵)، با این توضیح که تمرکز اصلی بر ترجمه هومباخ (۲۰۱۰) بوده است. ترجمه (۱۹۹۱) وی به دلیل داشتن یادداشت ها و توضیحات بر ترجمه بسیار سودمند است. ترجمه (۲۰۱۰) مشتمل بر آخرین نظرات وی و دو زبانه -انگلیسی و آلمانی- می باشد. هومباخ گاهان را متنی تعلیمی نمی داند و در ترجمه گاهان به آیین ها و آداب و رسوم دینی و ترجمه و تفسیر های گاهان در متون پهلوی نظر دارد. در مقابل، اینسلر زردشت را معلم اخلاق و از این رو گاهان را متنی تعلیمی که برای دعوت و هدایت پیروان به نیکی تألیف شده است می داند.

از آنجایی که این رساله رویکرد تحلیل انتقادی ندارد سعی شده است روش میانه در مورد این نگرش- های مختلف به این متن باستانی اتخاذ شود.